ולא אחורי רבו. פירש רש"י משום יוהרא ויש מפרש שנראה כמשמעותה לרבו: **והנותן** שלום לרבו והמחזיר שלום. פירוש כשאר בני אדם שאינו אומר שלום עליך רבי והיינו דאמרינן (ס"ק דף עג.): כדי שתילת תלמיד לרב מי נמי ההוא לכתחלה קאמר ובתלמיד חבר דשרי ככל הני לקמן: **הואיל והתפללו** וכו'. הכא נמי ניימא (ה) לענין (ו) מומרא ואמאי שרי ליה ובקונטרס פי' כפנים אחר: **שאני** צבור. אע"ג דלא מטא זמן (ז) אין (ח) איסורה איסור בעשיית מלאכה אף על גב דטעותא הוא: **צלי של מוצאי שבת** וכו'. יש לומר דהכא מיירי שיש לו לזרוק מצוה לעשות במוצאי שבת כגון לגת לגמול מיעוק ולא יהיה לו יין להבדלה אם לא יקדיש דודאי צריך להוסיף מחול על הקדש דאורייתא אבל בחנם לא ופשיטא שלא היו ממהרים להגדיל והתפלל של מוצאי שבת בשבת דגם במלאכה אסור עם תשיכה:

הלכה כדברי האומר רשות. לאו דוקא רשות אלא כדפרישית לעיל (ד' כו.) ולכך נקרא רשות לבטלה עבור מצוה אחרת העוברת:

והלכתא כוותיה דרב. ונראה לכך תקנו פסוקים וקדיש בין גאולה לתפלה לרשות היא: (ע' תוס' לעיל ד: ד"ה אמר ר"מ) וצל

לא [א]כנגד רבו ולא אחורי רבו ותניא רבי אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו [ב]והנותן שלום לרבו [ג]והמחזיר שלום לרבו [ד]והחולק על ישיבתו של רבו והאומר [ה]דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שאני רבי ירמיה בר אבא [ו]דתלמיד חבר הוה והיינו [ז]דקאמר ליה רבי ירמיה בר אבא לרב מי בדלת אמר ליה אין בדילנא ולא אמר מי בדיל מר ומי בדיל והאמר רבי אבין פעם אחת התפלל רבי של שבת בערב שבת ונכנס למרחץ ויצא ושנה לן פרקין ועדיין לא חשכה [ח]אמר רבא ההוא דנכנס להזיע [ט]וקודם גזירה הוה איני והא אביי שרא ליה לרב דימי בר ליואי לכברויי סלי ההוא [י]טעותא הואי וטעותא מי הדרא והא אמר אבידן פעם אחת נתקשרו שמים בעבים כסבורים העם לומר חשכה הוא ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מוצאי שבת בשבת ונתפזרו העבים וזרחה החמה ובאו ושאלו את רבי ואמר הואיל והתפללו התפללו שאני [יא]צבור דלא מטרחינן להו: א"ר חייא בר אבין רב צלי של שבת בערב שבת רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת רב צלי של שבת בערב שבת אומר קדושה על הכוס או אינו אומר קדושה על הכוס ת"ש דאמר רב נחמן אמר שמואל [יב]מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס והלכתא כוותיה רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת אומר הבדלה על הכוס או אינו אומר הבדלה על הכוס ת"ש דאמר רב יהודה אמר שמואל [יג]מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס אמר ר' זירא אמר רבי אסי אמר ר' אלעזר א"ר חנינא אמר רב בצד עמוד זה התפלל ר' ישמעאל בר' יוסי של שבת בערב שבת כי אתא עולא אמר בצד תמרה הוה ולא בצד עמוד הוה ולא ר' ישמעאל ברבי יוסי הוה אלא ר' אלעזר בר' יוסי הוה ולא של שבת בערב שבת הוה אלא של מוצאי שבת בשבת הוה: תפלת הערב אין לה קבע: מאי אין לה קבע אילימא דאי בעי מצלי כוליה ליליא ליתני תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבע כמאן דאמר [יד]תפלת ערבית רשות דאמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה ר' יהושע אומר [טו]רשות אמר אביי הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר [טז]הלכה כדברי האומר רשות. ת"ר מעשה בתלמיד אחד שבא לפני ר' יהושע א"ל תפלת ערבית רשות או חובה אמר ליה רשות בא לפני רבן גמליאל א"ל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל חובה א"ל והלא ר' יהושע אמר לי רשות א"ל [יז]המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש כשנכנסו בעלי תריסין עמד השואל ושאל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל רבן גמליאל חובה אמר להם רבן גמליאל לחכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה אמר ליה ר' יהושע לאו א"ל והלא משמך אמרו לי רשות אמר ליה יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך עמד רבי יהושע על רגליו ואמר אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת ועכשיו שאני חי והוא חי היאך יכול החי להכחיש את החי היה רבן גמליאל יושב ודורש ור' יהושע עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן עמוד ועמד אמרי עד כמה נצעריה וניזיל בר"ה אשתקד צעריה בבכורות במעשה דר' צדוק צעריה הכא נמי צעריה תא ונעבריה מאן נוקמיה ליה נוקמיה לרבי יהושע בעל מעשה הוא נוקמיה לר' עקיבא דילמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות אלא נוקמיה לר' אלעזר בן עזריה דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא הוא חכם דאי מקשי ליה מפרק ליה והוא עשיר דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזל ופלח והוא עשירי לעזרא דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה אתו ואמרו ליה ליה למר דליהוי ריש מתיבתא אמר להו איזיל ואימליך באינשי ביתי אזל ואמליך בדביתהו אמרה ליה דלמא

[א] כנגד רבו. אלא רבו ומרלה כאילו הם שוים: **אחורי רבו.** נמי יוהרא הוא: **שלום לרבו.** כשאר כל אדם שלום עליך ולא אמר לו שלום עליך רבי: **וסיינו דקאמר ליה.** אותו היום שהתפלל רב של שבת בערב שבת אמר ליה רבי ירמיה מי בדלת מן המלאכה הואיל וקבלת עליך שבת בתפלתך: **ולא אמר ליה מי בדיל מר.** שמע מינה תלמיד חבר הוי ליה: **לכיס המרחץ.** שלקח דעתן לאמר שגזרו על הזיעה ועל הרחיצה בשבת כדאמרי' במסכת שבת בפרק כירה שהשיקום (ד' מ.) אלמא אע"ג דלגי לא בדיל מאיסורי שבת: **אמר רבא להזיע.** נכנס להזיע מחמת חום בית המרחץ ולא נתן עליו מים: **וקודם גזרה.** עד שלא גזרו על הזיעה. ובכל דוכתא דאמרינן כדאמר רבא להזיע כו' מהכא אמרינן: **לכברויי סלי.** לעשן אותן בגפרית לאחר שהתפלל של שבת בערב שבת: **טעותא הואי.** לא קבל עליו תוספת שבת משעת תפלה מדעת אלא יום המעונן היה וכשבור משכה ואמר כך זרחה חמה: **הואיל והתפללו התפללו.** ולא הצריכם להתפלל משתחשך אלמא תפלה היא. ואע"פ שלא הותרו במלאכה התם הוא דלא לעבור על ד"מ אבל לענין תוספת אע"ג דבטעות הוה תוספת הוא ע"י תפלה הואיל ואמר תפלה קבלה היא: **בעלי תריסין.** חכמים המנלמיים זה את זה בהלכה: **היאך יכול החי להכחיש את המת.** על כרחי אי צריך להודות שאמרתי לו רשות: **התורגמן.** שהיה עומד לפני רבן גמליאל ומשמיע לרבים את הדרשה מפי רבן גמליאל: **עמוד.** שתוק: **אשתקד.** שנה שעברה: **בראש השנה.** במסכת ראש השנה (דף כה.) שאמר לו גוזר אני עליך שתצא אצלי במלקך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בשבתות: **בבכורות.** במסכת בכורות (דף לו.): **במעשה דרבי צדוק.** בבכורות הוא. ר' צדוק הוה ליה בוכרא ואמר ליה רבן גמליאל לר' יהושע עמוד על רגליך כו' כי הכא: **פא ונעבריה.** נוחו ונעביר אותו מן הנשיאות: **בעל מעשה הוא.** והוה ליה לרבן גמליאל לערב טפי: **ליח ליה וכוח אכות.** ודילמא עניש ליה רבן גמליאל: [יח]**מעברין לך.** יורידון מן הנשיאות בשביל אמר:

ה"ג

[ב] פנקדרין קי. ע"ש, ג) סוכה דף כ: ופוף מקבת מלה, ג) (עיליון מ:), ד) (ביצה לב.), ה) (לעיל ד' שבת פו:), ו) פ"ש רשות והלכתא כדברי האומר חובה וכ"ל אמר הלכה כדברי האומר רשות ע' יומא דף פז:, ז) (בכורות לו. וע"ש בתוס'), ח) (שיר לדף כח.), ט) (לעיל לאומרא כל"ל רש"ל), י) עיין רש"ל וש"ל,

הגהות הב"ח

(ה) תוס' ד"ה הואיל וכו' נמי ניימא לענין מלאכה ואמאי שרי: (ז) ד"ה שאני וכו' אין איסור בעשיית כל"ל ותיבת איסורא נמחק:

גליון הש"ם

גמ' והמחזיר שלום לרבו. גר"ח ובגר"א ליתא להא והמחזיר שלום לרבו: שם דתלמיד חבר הוה. עיין קונטרס ד' מ"ו ע"א תוס' ד"ה גלאן: שם וקודם גזרה הוה. ע' שבת ד' מ' ע"ב בגר"א ד"ה דהא מעבה. ובגר"א בתוס' שם:

מוסף תוספות

א בתוס' רי"ש כתב, וכן הוא ודאי (דהלכתא כרב) ממה שתקנו פסוקים בין השכיבנו לתפלת ערבית וכן קדיש שלא תקנו בשל שחרית ש"מ דקי"ל תפלת ערבית רשות.

מוסף רש"י

דתלמיד חבר הוה. מכס מנחתו אלא שלמד ממנו דבר אחד לו יומר (ערובין סג.). מי בדלת. פעם אחת נתקשרו שמים בעבים והתפלל רבי של שבת מבעוד יום בחמין שהוחמו מערב שבת כו' ראו שאין הדבר עומד התירו להן חמי טבריא ועדיין דיעה במקומה עומדת הדיענו בכאן כי רבי שהתפלל של שבת בערב שבת כבר קיבלה לשבת עליהה ואיתייב לשבת ונאסרו עליו החמין לרחוץ בהן ולא נכנס במרחץ אלא להזיע בלבד וזה המעשה היה קודם שגזרו חכמים על הזיעה לפי מה שיש בהלכה שהזכרנוה אסרו להן להזיע: אמרי [עד] כמה נצעריה וניזיל

רבינו חננאל

הוקשה תפלת מנחה לחמיד של בין הערבים אלא לקטרת שנאמר תכון תפילתי קטרת לפניך וגו'. ותו הא דאמר ר' [אליעזר] העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים, אוקמוה אביי בר אבין ור' חנינה בר אבין של שאינו מתפלל עם דמדומי חמה. דאמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה שנאמר יראוך עם שמש, ואע"ג דליתי עלה במערבא. הני מילי מאן דמאחר טפי, אבל קודם ביאת שמש כמעט שפיר דמי. ירושלמי ר' יוסי בר חנינא הוה מצלי עם דמדומי חמה שנא' על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא, לעת מצוא של יום. ואע"ג דשעת תפילת מנחה משש שעות ומחצה ולמעלה עד הערב, מאן דמצלי [לה] מפלג מנחה קטנה ולמעלה טפי עדיף, וכלבר שלא ידחה את השעה.

[והאומר דבר שלא שמע מרבו. פי', שלא לומר דבר שלא שמע מרבו מעולם]. [דקאמר ליה רבי ירמיה בר אבא לרב מיבדלת. כיון דאת מצלי של שבת מבעוד יום אי בדלת וקבלת שבת עליך. וא"ל בדילנא]. [וקודם גזירה הוי. עי' פי' ר"ח שבת מ, א]. פעם אחת נתקשרו שמים בעבים כסבורים העם לומר חשכה היא ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מוצאי שבת בשבת ונתפזרו העבים וזרחה החמה וכו'. מעשה היה בימי אבותינו הקדומים ז"ל, פעם אחת ערב שבת היה יום המעונן, וכסבורין העם שחשיכה והדליקו את הנירות, ולא הספיקו להתפלל מנחה עד שנשבה הרוח ונתפזרו העבים וראו השמש, ולא התפללו ערבית והיה שהות ביום והתחילו הנרות לכבות. ושאלו לחכמי הדור ואמרו, שאותם שהדליקו הנרות אסורין להדליק ולעשות מלאכה, משום שכבר קבלו עליהם את השבת, אבל שאר אנשי בית מותרין להדליק נר אחר, אבל באותו נר שהדליק לשם שבת אסור ליגע בו ולהוסיף עליו שמן, ואפילו אם כבה אסור לטלטלו וליגע בו עד מוצאי שבת, אבל איש אחר מותר להדליק נר אחר. ת"ש דאמר רב נחמן אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס וכו'. וכך עלתה שמועה זו, כל המתפלל של שבת בערב שבת מדעתו בלא טעות, חייב לשבות ממלאכה מיד, שכבר קבל עליו את השבת ומוסיפין מחול על קדש, ואע"ג דעדיין לא חשכה לילי שבת. וכן המתפלל שמונה עשרה ברכות של מוצאי שבת הבדלה על הכוס מיד, ואע"פ כן אסור במלאכה עד שתחשך. מאי אין לו קבע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות. שהלכה כר' יהושע דאמר רשות, משום דרב ושמואל הלכה כרב באסורי דתפלה אסורא היא. והא דאמר בפ"ק בכבייתא אי בעית אימא לאפוקי ממאן דאמר תפלת ערבית רשות קמ"ל דחובה, ההיא ברייתא סוברת בתפילת ערבית כרבן גמליאל ולית הלכתא כוותיה. [והני מילי] מי שלא נהג להתפלל אבל אם נהג להתפלל, נעשית עליו חובה ואסור לבטלה. תנו רבנן מעשה בתלמיד אחד שבא לפני ר' יהושע, א"ל תפלת ערבית רשות או חובה אמר ליה רשות. נקטינן מרבותינו שמה שאמר ר' יהושע רשות, במקום שלא נהגו להתפלל כלל, ואותו תלמיד הוא שלא דיקדק. וכששאל רבן גמליאל כלום יש אדם חולק בדבר זה, השיבו ר' יהושע לאו, מפני שהיה אומר בדעתו שגם רבן גמליאל מחדה שהיא רשות, וכיון ששמע שהורה לחובה חזר בו. וסמך בזה שאמרו אם באין אנו לדון אחר רבן גמליאל צריכין אנו לדון אחר כל בית דין שעמד מימות משה. ולא עוד אלא שר' יהושע לא הורה רשות אלא במקום שלא נהגו להתפלל תפילת הערבית כלל, ולפיכך אמר ר' יהושע שלא אמר שהוא רשות, וח"ל שכפר, כי כדעתו אמר, שלא אמרתי לו שהיא רשות לגמרי אפילו במקום שנהגו, כי דכ"ע במקום שנהגו (שלא לעשות כלל) [נעשית עליהן חובה] התלמיד הוא שלא דיקדק (עליהן חובה). והאידנא פשט דבר זה ונהגו כל ישראל ונעשית חובה, דהא רב דאסיק לקמן (ולפיכך א"ר יהושע שלא אמר שהוא רשות) אם טעה ולא הזכיר של ר"ח, ערבית אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החדש (רשות ח"ו שכפר בו שלא על בלילה אלא ביום, ש"מ דאי טעה בזולתי ר"ח כגון בשבתות וי"ט מחזירין אותו כמו בתפילת חובה. אלא נוקמיה לר' אלעזר בן עזריה. למה לא מינו לר' אליעזר בן הורקנוס ומינו לר' אלעזר בן עזריה לנשיא שהיה תלמידו, מפני שהיה זקן מאוד, ותניא בפרק אחד דיני ממונות אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס ומי שאין לו בנים ואכזרי.

בר"ה צעריה בכבורות צעריה. האי רצעריה בראש השנה שנוי הוא בפרק אם אינן מכירין אותו (דף כה) דתנן ועוד באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו שלח לו רבן גמליאל גזור אני עליך שתבא אצלי במלקך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בשבתות (עוד) בפרק כל סמלי המוקדשים (דף לו.) פירשו מעשה (אחר) [אחר] שאירע לר' יהושע עם רבן גמליאל דכסקיר ליה קבר רבנן והעמידו על רגליו ברבים עד שנכנסה קנאה בלב כל העם שהיו לשם ושיתקו את המתורגמן וזו היא הגירסא של זו המעשה ר' צדוק הוה ליה בוכרא רמא ליה שערי בסלי נצרין של ערבה קלופה בהדי דאכיל איכוע שיפותיה אתא לקמיה דר' יהושע אמר ליה כלום חלקנו בין בור לחבר אמר ליה הין בא לפני רבן גמליאל אמר ליה לאו אמר ליה והלא ר' יהושע אמר לי הין אמר לו המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש כיון שנכנסו עמד השואל ושאל כלום חלקנו בין בור לחבר אמר לו ר' יהושע לאו אמר לו רבן גמליאל והלא משמך אמרו לי הין אמר לו עמוד על רגליך ויעידו בך עמד ר' יהושע על רגליו ואמר אלמלי אני (מת) [חי] והוא (חי) [מת] יכול החי להכחיש את (החי) [המת עכשיו שאני חי והוא חי היאך חי יכול להכחיש את החי] היה רבן גמליאל יושב ודורש ור' יהושע עומד עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפת התורגמן העמד: נוקי לר' עקיבא לית ליה זכות אבות. איתה בסנהדרין בפרק כל ישראל יש להן חלק (דף צז) מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים ומאן איגון ר' עקיבא ואיתה נמי בפ' הניזקין דמסכת גיטין (דף נז): נוקי לר' אלעזר בן עזריה שהוא חכם ועשיר והוא עשירי לעזרא הסופר. החכמה שלו גלויה היא ודרשה הלא תראה היאך אמר ר' יהושע אין דור יתום שר' אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו באותה המעשה האמור במסכת חגיגה בפרק א' (דף ג) והעושר שלו נמי כבר נרמז' בפרק (במה אשה) [צ"ל במה בהמה] (שבת דף נד) י"ב אלפי עגלי הון מעשר ר' אלעזר בן עזריה מעדריה כל שתה ובמס' קדושין בפרק האיש מקדיש (דף מט) על מנת שאני עשיר אין אומרים כו' אלעזר בן חרסום וכו' אלעזר בן עזריה נמי איתה בסנהדרין בפרק כל המנחות כאות מצה (דף נ) אמרו ליה רבנן לר' פרידא (רב עוירא) [ר' עזרא] בריה דרב אבטולס דהוא עשירי לר' אלעזר בן עזריה דהוא עשירי לעוזרא קאי אבבא ובגמרא דפירקין דבני מערבא (הלכה ח) וגם (בפסחים בפרק חמיר) [צ"ל בתענית פ"ד ה"א] ברסיון הלכו ומינו את ר' אלעזר בן עזריה בן י"ז שנה ונתמלא כל ראשו שיבה והיה ר' עקיבא יושב ומצטער ואומר לא שהוא בן תורה יותר ממני אלא שהוא בן גדולים יותר ממני אשרי אדם שזכו לו אבותיו אשרי אדם שיש לו יחד להתלות בה ומה היתה יתיתרו של ר' אלעזר בן עזריה שהיה עשירי לעזרא:

דלמא מעברין לך אמר לה [לשתמש אינש יומא חדא בבסא דמוקרא ולמחר ליתבר אמרה ליה לית לך חיורתא ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חיורתא היינו דקאמר ר' אלעזר בן עזריה [ו]הרי אני כבן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח [ז]ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס שהיה ר"ג מכריז ואומר [ח]כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי א"ר יוחנן פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן חד אמר אתוספו ארבע מאה ספסלי וחד אמר שבע מאה ספסלי הוה קא חלשא דעתיה דר"ג אמר דלמא ח"ו מנעתי תורה מישראל אחזו ליה בחלמיה חצבי חיורי דמליין קטמא ולא היא ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה תנא עדיות בו ביום נשנית וכל היכא דאמרינן בו ביום ההוא יומא הוה ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה ואף ר"ג לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת דתנן [ט]בו ביום בא יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש אמר להם (י) מה אני לבא בקהל א"ל ר"ג אסור אתה לבא בקהל א"ל ר' יהושע [2]מותר אתה לבא בקהל א"ל ר"ג והלא כבר נאמר [1]לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' א"ל ר' יהושע וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין (כ) [ז]כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות שנאמר [2]ואסיר גבולות עמים ועתידותיהם שוסתי ואוריד כאביר יושבים [ח]וכל דפריש מרובא פריש אמר לו ר"ג והלא כבר נאמר [3]ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה' וכבר שבו אמר לו ר' יהושע והלא כבר נאמר [4]ושבתי את שבות עמי ישראל ועדיין לא שבו מיד התירוהו לבא בקהל אר"ג הואיל והכי הוה איזיל ואפייסיה לר' יהושע כי מטא לביתיה חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן א"ל [5]מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה א"ל אוי לו לדור שאתה פרנסו [ו]שאי אתה יודע בצערן של ת"ח [ז]במה הם מתפרנסים ובמה הם נזונים אמר לו נעניתי לך מחול לי לא אשגח ביה עשה בשביל כבוד אבא פיים אמרו מאן ניזיל ולימא להו לרבנן אמר להו ההוא כובם אנא אזילנא שלח להו ר' יהושע לבי מדרשא מאן דלביש מדא ילבש מדא ומאן דלא לביש מדא יימר ליה למאן דלביש מדא שלח מדך ואנא אלבשיה אמר להו ר"ע לרבנן טרוקו גלי דלא ליתו עבדי דר"ג ולצערו לרבנן א"ר יהושע מוטב דאיקום ואיזיל אנא לגבייהו אתא טרף אבבא א"ל [ח]מזה בן מזה יזה ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה מימיך מי מערה ואפרך אפר מקלה א"ל ר"ע רבי יהושע נתפייסת כלום עשינו אלא בשביל כבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו אמרי היכי נעביד נעבריה [ט]גמירי מעלין בקדש ואין מורידין נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא אתי לקנאויי אלא לדרוש ר"ג [י]תלתא שבתי וראב"ע חדא שבתא והיינו דאמר מר [כ]שבת של מי היתה של ראב"ע היתה ואותו תלמיד ר' שמעון בן יוחאי הוה: [ה]ושל מוספין כל היום: א"ר יוחנן [ו]ונקרא פושע ת"ר [ז]היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוסף מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה ר' יהודה אומר מתפלל של מוסף ואח"כ מתפלל של מנחה שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת [ח]א"ר יוחנן יהלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף ר' זירא [ט]כי הוה חליש מגירסיה הוה אזיל ויתיב אפתחא דבי ר' נתן בר טובי אמר כי חלפי רבנן אז איקום מקמייהו ואקבל אגרא נפק אתא ר' נתן בר טובי א"ל מאן אמר הלכה בי מדרשא א"ל הכי א"ר יוחנן אין הלכה כר' יהודה דאמר מתפלל אדם של מוסף ואח"כ מתפלל של מנחה א"ל רבי יוחנן אמרה אמר ליה אין [י]תנא מיניה ארבעין זמנין א"ל חדא היא לך או חדת היא לך א"ל חדת היא לי משום דמספקא לי בר' יהושע בן לוי: אריב"ל [ה]כל המתפלל תפלה של מוספין לאחר שבע שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר [5]נוגי ממועד אספתי ממך היו מאי משמע דהאי נוגי לישנא דתברא הוא כדמתרגם רב יוסף תברא אתי על שנאיהון דבית ישראל על דאחרו זמני מועדיא דבירושלים א"ר אלעזר כל המתפלל תפלה של שחרית לאחר ארבע שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי ממך היו מאי משמע דהאי נוגי לישנא דצערא הוא דכתיב [6]דלפה נפשי מתוגה רב נחמן בר יצחק אמר מהכא [7]בתולותיה נוגות והיא מר לה

ה"ג דלמא מעברין לך אמר לה יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליכבר. וכ"ג מעלין בקדש: כסא דמוקרא. (ט) כוס זכוכית יקרה שקורין לה בלשון ישמעאל ערקי"ל ואומרים בני אדם במשל הדיוט יום אחד שתמש בו בעליו ויתכבד בו ואם ישבר ישבר: ליס לך חיורתא. אין לך שערות לבנות של זקנה ונאה לדרשן להיות זקן: י"ח דרי חיורתא. י"ח שורות של זקנה: קא חלשא דעתיה דר"ג. כשראה שנתוספו היום תלמידים רבים והיה דואג שלא יענש במה שמנעם בימיו מלבא: דמליין קטמא. כלומר אף אלו אינם לאויים: אזיל. נספק שלא פירשוה מתוך שרבו התלמידים רב החדוד והפלפול: לאשיתא דביתיה דמשחרן. כותלי ביתו של ר' יהושע שהיו שחורות: שפחמי אתה. עושה פחמים וי"ל נפח: נעניתי לך. דברתי למולך יותר מן הראוי: דלכיש מדא. הרגיל ללבוש המעיל ילבש כלומר הרגיל בנאיות היה נאיה: מזה כן מזה. כהן כן כהן יזה את מי חטאת: אפר מקלה. אפר הקלוי בתנורים ובכירות כלומר אפר סתם: שבא של מי היתה. במסכת חגיגה: ואזיל תלמיד. ששאל תפלת ערבית לשום מי מוכה רשע"י הוא: ונקרא פושע. המאחר כ"כ: מתפלל של מנחה. מאחר שהגיע זמנה כדי להקדימה בתחלת זמנה שלא יקרא פושע גם עליה: ואח"כ של מוספין. הואיל ואיחר [ו]זמנה אינו עובר דהא אמרי רבנן ושל מוספים כל היום: שזו מצוה עוברת. ר' יהודה לטעמיה דאמר עד שבע שעות ותו לא: כי חלפי רבנן. תלמידים היוצאים מבית ר' נתן: מאן אמר הלכה כי מדרשא. מי מבני הישיבה אמר בבית המדרש שהלכה כר' יהודה: חדא היא לך או חדת היא לך. אחת היא לך שלא למדת דבר משמו של ר' יוחנן אלא זו בלבד לכך תביבה היא לך או חדשה היא לך שהיית סבור שאחד מן האחרים אמרה: ה"ג א"ל חדת היא לי דמספקא לי בר' יהושע בן לוי. סבור היית אר' יהושע בן לוי אמרה: אמר ריב"ל גרסי'. ול"ג דאמר: ממועד. מחמת שהעבירו מועדי התפלות וחגים יהיו נוגים ואסופים וכליס לא

ושל מוספין כל היום. הקשה הרב רבינו שמשון ז"ל דאמרי' בפרק תמיד נשחט (דף נח.) מוספין בשש בזיכין בשבע וכ"מ ה"מ למצוה אבל דיעבד כל יומא נמי זמניה הוא הרי ס[ב]תמוהה (פ"ב ד' יד) משמע שהמוספין היו נשחטין עם התמיד ונקטרין עמו. ותיקן דהתם מיירי בשבת[ג]:

הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף.

מכאן יש ליזהר ביותר"כ להתפלל תפלת שחרית קודם שש שעות ומתלה דהיינו קודם שיגיע שעת המנחה דאל"כ היו צריכין להתפלל תפלת המנחה קודם[א] והר"י אומר דאינו צריך דהא דקאמר שיתפלל תפלת המנחה קודם היינו כשיש לו לעשות צרכיו אבל יוכל להתפלל תפלת המנחה בזמנה וצריך להתפלל שחרית מיד כגון שהיה לו ליל לבעודה גדולה כמו לנשואין ומתירא שמא ימשוך בעשותו או שישתכר אבל אם היה לו שהות להתפלל אחר תפלת מוסף תפלת המנחה בזמנה אין לו להקדים תפלת המנחה אלא יתפלל כסדר מוסף ואח"כ מנחה: כדמתרגם רב יוסף על דאחרו זמני מועדיא.

ואי משתעי בבגלים אין שייך לומר לשון איחור שהרי אין להם תשלומין אלא ע"כ בתפלה משתעי קרא:

עין משפט נר מצוה

לג א מיי' פ"ד מהלכות ת"ת הלכה ו סוס"ע יו"ד סי' רמו סעיף ז:
לד ב מיי' פי"ב מהל' איסורי ביאה הלכה כה סמג לאוין קנח סוס"ע
לה ג מיי' פ"ז מהל' ת"ת הלכה ט ופ"י מהל' תפלה ע"ש
תפלה ע"ש הלכה יח:
לו ד מיי' פ"ז מהל' תלמוד הלכה יא:
לז ז סוס"ע יו"ד סימן רמה סעיף כב בהגהה:
לח ה ו מיי' פי"ג מהל' תפלה הלכה ה סמג עשין יט סוס"ע טור"ח סימן רפו סעיף ח:
לט ח מיי' פ"ד מהל' תפלה הלכה ד:
מ ט סוס"ע סי' רפ"ט סעיף ו:
מא ח סוס"ע סי' רפ"ט סעיף ו:

תורה אור השלם

1. לא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל יְיָ גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל יְיָ עַד עוֹלָם: דברים כג ד
2. כִּי אָמַר בְּכֹחַ יָדִי עָשִׂיתִי וּבְחָכְמָתִי כִּי נְבֹנֹתִי וָאָסִיר גְּבֻלוֹת עַמִּים וְעֲתֻדֹתֵיהֶם שֹׁסֵתִי וָאוֹרִיד כָּאַבִּיר יוֹשְׁבִים: ישעיהו י יג
3. וְאַחֲרֵי כֵן אָשִׁיב אֶת שְׁבוּת בְּנֵי עַמּוֹן נְאֻם יְיָ: ירמיהו מט ו
4. וְשַׁבְתִּי אֶת שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּבָנוּ עָרִים נְשַׁמּוֹת וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְשָׁתוּ אֶת יֵינָם וְעָשׂוּ גַּנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת פִּרְיָם: עמוס ט יד
5. נוּגֵי מִמּוֹעֵד אֲסַפְתִּי מִמֵּךְ הָיוּ מַשָּׂאת עָלֵיהָ חֶרְפָּה: צפניה ג יח
6. דְּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי כִּדְבָרֶךָ: תהלים קיט כח
7. דַּרְכֵי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת מִבְּלִי בָאֵי מוֹעֵד כָּל שְׁעָרֶיהָ שׁוֹמֵמִין כֹּהֲנֶיהָ נֶאֱנָחִים בְּתוּלֹתֶיהָ נוּגוֹת וְהִיא מַר לָהּ: איכה א ד

רבינו חננאל

[ש]והיה רבן גמליאל מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו שאין ... [אלא אחת ב] פה ואחת בלב. חצבי חיוורי [דמליין קטרן]קטא. פיר' כדים לבנים [מלאים יין]חדשים. גם רבן גמליאל לא [מנע עצמו מבית המדרש בן] ביום. יהודה [גר עמוני .... א"ל מכותליך ביתך ניכר שפחמי אתה. עושה מעשה מחט שמלאכתן בפחמים. א"ל מאן אמר הלכה בי מדרשא א"ל ר' יוחנן מאי היא א"ל מתפלל של מנחה ואח"כ של מוספין. אע"ג (דא"ר) דתני ר' יהודה כי תפילת המוספין עד שבע שעות, ואמר ר' יהושע בן לוי כל המתפלל תפלת המוספין אחר ז' שעות לר' יהודה חשוב כנוגי ממועד, פי' כיון שאיחר תפלת המוספין ממועדו תבר אייתי עליה, כאשר פי' בתרגום נוגי תברא, קיי"ל כר' יוחנן דפסק הלכתא ותנינן סתמא של מוספין כל היום.

רב נימים גאון (המשך)

שבת בפרק במה בהמה (דף נו) רבי דאתי מדוד מהפך בזכותיה דדוד ובגמרא דפוק אחרון דתענית דבני מערבא (הנכה ב) אמרי אמר לוי מגילת יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה הלל מן דדוד ואיתא בפ' אע"פ שאמרו בכתובות (ד' סב) בדקו במשפחות רבי אחי משפטיה בן אביטל. והאי דאמרינן אעפ"כ לא עברוה לו' אלעזר בן עזריה פירשו בתלמוד ארץ ישראל אלא מינו אותו אב בית דין והיינו דאמר שבת של מי היתה של ר' אלעזר בן עזריה היתה ואיתא בפירקא קמא דחגיגה (דף ג) תנו רבנן מעשה בר' יוחנן בן ברוקא ור' אלעזר חסמא שהלכו להקביל את פני ר' יהושע בפקיעין אמר להם מה חידוש היה היום בבית המדרש אמרו לו תלמידיך אנחנו ומימיך אנו שותין אמר להן אעפ"כ אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש שבת של מי היתה אמרו לו שבת של ר' אלעזר בן עזריה:

מסורת הש"ס

ו) נעיל פ"ש דף יב:. ז) [דוגמתו יומא עב:]. ח) מס' ידים פ"ד משנה ד'. ט) [יומא מד. וע' תוס' מגילה יב: ד"ה זל ותוס' יומא עו: ובמוקמה ע. ד"ה מימין]. י) [יומא פד: יבמות מ: כתובות טו. קידושין עב. ובמיס עב.]. יא) פ"ש ומי לה לפפיה שפתה קבריעה. יב) [יומא יב: עב. מגילה ט: כא: סוכות יב: שבת כא:] [תמיד לא:] מנחות לט. לע. ומס מפיק לה מקרא וא"ש לשון גמרא]. יג) [יומא נסון לגרום מרמי וכ"ה בהקדמת הרמב"ם לפי' המשניות ביומות]. יד) חגיגה נ.. יה) [נעיל ס.]. יו) [זבחים יב. נא.]. יז) [פסחים עב. מגילה ו: כתובות כב: ב.]. יח) [ופי' פירש"י לקמן לא. ד"ה כפא]. יט) פ"ל חמנה רש"ל. כ) [נ"ל ביומא ד' ע. כ"כ המג"א סימן רס"ח]. כא) עיין רש"ל ורש"ל.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר לסם (מה אמ'). תפ"מ. וי"ל ס"ש מוחר: (ב) שם נמקומן הן יושבין והלא כבר:

גליון הש"ם

גמ' מכותלי ביתך. עיין מגמ"ר מ"ש עיין קמה: שם ונקרא פושע. עיין לקמן (דף מ"ג ע"ב): שם כי הוה חלש בגרסא. עיין עיולוכן (דף כ"ח ע"ב):

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש הוסיף, דהא אפי' בזמן מנחה גדולה אמר לה.

מוסף רש"י

הרי אני כבן שבעים שנה. כבר הימי נלאה זקן, ולא זקן ממש, שנאת עליו שיבה (לעיל יב:). מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה. כמו (תענית ז.) מכמה מעופרת בכלי מכוסל (ע"ז מז: ע"ש). גלי. שפרים (ב"מ קח. וב"ב ח.). מי מערה. קרמיים הם (קדושין נח:). אפר מקלה. כלומר סתם אפר שנא מן הקלוי בשש (שם). מעלין בקדש ואין מורידין. מקרא יעמיק לה בתנחומא בפרק שמי הלחם (שבת כא:). היו לפניו שתי תפלות. שבשה ולא התפלל של מוספין עד זמן המנחה (ובחיים יב.).

רב נימים גאון

וזה שאמרו כל בו ביום דאמרינן ההוא יומא איתמר. יש במשנה הרב' מזה הענין בגמ' האי דתנן במס' ידים (פ"ג מ"ה) אמ' ר' שמעון בן עזאי מקובל אני מפי ע"ב זקנים ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בראש שיר השירים וקהלת מטמאין את הידי' אמר ר' עקיבא חס ושלום וכו' (פ"ד מ"א) בו ביום נמנו וגמרו על עריבת [הדגלים] בו ביום אמרו [משנה ב] כל הזבחים וכו' ובתוספתא [בדיים פ"ב] בו ביום עמד יהודה גר עמוני: אמר רבן גמליאל השתא איזיל ואפייסיה לר' יהושע אזל חזיהו לאשיתא דביתיה דהוו קא משחרן כו'. ופירשו בגמרא דבני מערבא אזל ואשכח לר' יהושע יתיב עביד מחטין אמר ליה מן אילין את חיי אמר ליה עד כדון אם בעי הזקן זקני שהיה מורע דוד שנה וזה רבן גמליאל הנזכר כבכאן הוא בנו של רבן שמעון בן גמליאל שהוא רביעי להלל הזקן דהוי ליה רבן גמליאל חמישי להלל ובנו רבן שמעון ששי להלל ובנו רבן גמליאל הזקן שהוא רבי הוא הנשיא שהוא רבי והוא רבינו הקדוש הוי שביעי להלל הזקן ואיתא במסכת מידע אור לירח שאתה פרנסו. והאי דאמר ליה עשה בשביל כבוד בית אבא כלומר בשביל הלל כדגרסינן בפ' יציאות השבת (דף סז) הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית ק' שנה וזה רבן גמליאל הנזכר בפ' יציאות השבת